

A. Fulgosi, Lj. Fulgosi, Z. Knezović,
R. Mesnjak, A. Metzging i P. Zarevski

Filozofski fakultet, Zagreb
Pedagoški fakultet, Osijek

Primljeno: 5. 3. 1985.

ISTRAŽIVANJA RAZVOJA NEKIH KOGNITIVNIH FUNKCIJA I NEKIH KARAKTERISTIKA LIČNOSTI DJECE NAŠIH RADNIKA NA PRIVREMENOM RADU U INOZEMSTVU

SAŽETAK

U ovo istraživanje bili su uključeni učenici petih, sedmih i devetih razreda, u svakoj dobnoj skupini po tri grupe. Jednu grupu sačinjavali su učenici iz naše zemlje koji žive u inozemstvu sa svojim roditeljima koji su tamo na privremenom radu; drugu su grupu činili učenici koji žive u Jugoslaviji, a po starosti, obrazovnju, mjestu porijeklu i socioekonomskom statusu istovjetni su s prvom grupom učenika; treću grupu činili su njemački vršnjaci iz istih razreda iz kojih su i djeca naših radnika.

Cilj je istraživanja bio ispitati kakav je razvitak kognitivnih funkcija, znanja i nekih karakteristika ličnosti djece naših radnika u SR Njemačkoj i podatke usporediti s rezultatima njihovih njemačkih vršnjaka i vršnjaka koji stalno žive u Jugoslaviji.

Utvrđene su brojne statistički značajne razlike u kognitivnim funkcijama između djece naših radnika na privremenom radu u Njemačkoj i druge dvije skupine (tj. djeca koja žive i rastu u svojim domovima — Jugoslaviji ili Njemačkoj) na štetu djece naših radnika.

Zaključeno je da okolina u kojoj žive ta djeca ne omogućuje njihov optimalan kognitivan razvitak, a niti razvoj karakteristika ličnosti.

Privremene migracije stanovništva danas su vrlo raširena pojava, koje, moglo bi se reći imaju svjetske razmjere. One se, brojčano snažne, pojavljuju i u Evropi i u Aziji i na Sjeveroameričkom kontinentu.

Unatoč raširenosti privremenog migriranja, pojava je malo istražena i nisu dokraja poznati njezini razlozi niti problemi s kojima se susreću privremeni migranti i njihove obitelji. No i nedovoljna istraživanja kao i neformalna opažanja pokazuju da su ti problemi veliki i raznoliki te da variraju od toga iz koje zemlje migranti odlaze do toga u koju zemlju dolaze.

Iz oskudnih podataka očito je da su problemi migranata vezani uz nove uvjete u kojima počinju živjeti — to su problemi adaptacije na novu životnu i radnu okolinu. U takvoj adaptaciji dolaze do izražaja konflikti između tradicionalnih vrijednosti, navika i običaja, vjerovanja i uvjerenja, socijalnih okvira i uvjeta te novih vrijednosti, običaja i navika kojima se privremeni migranti moraju prilagoditi. Nadalje, tu su i sukobi s asimilatornim tendencijama nove okoline i nastojanja da se takvim tendencijama odupiru i sačuvaaju tradicionalnu pripadnost naciji, kulturi, vjeri itd.

U svakom slučaju privremene migracije znače za milijune ljudi nagao, oštar i dubok zaokret u životu i predstavljaju, zapravo, nov početak. A koliko će taj novi početak biti uspješan i koliko će privremenim migrantima i njihovim obiteljima donijeti uspjeha u daljnjem toku njihova života zavisi od toga koliko je uspješno provedena adaptacija na nove uvjete života i na novu okolinu.

Ono što u takvim uvjetima prilagođavanja i nastojanja da se uspije ostaje do danas nepoznato, jest cijena koju privremeni migranti kao bića, kao ličnosti, izdvojene iz svoje prirodne i društvene okoline i prepuštene sebi, treba da plate da bi ostvarili nužni stupanj prilagodbe koji će im omogućiti preživljavanje u novoj okolini i kakav-takav uspjeh, odnosno takav uspjeh kakav ne bi imali da su ostali živjeti u svojoj dotadašnjoj prirodnoj i društvenoj okolini (ukoliko je takav ostanak uopće bio moguć).

Istraživanja na području takvih osobnih karakteristika migranata i njihove djece, temeljena na znanstvenim metodama mjerenja, vrlo su rijetka ili ih nema. A ona koja su izvršena parcijalna su i sa stanovišta znanstvene metodologije neprimjerena.

Stoga se upravo nameće nužnost istraživanja posljedica koje na ličnost, na pojedinca ima život u privremenoj migraciji.

Za nas u Jugoslaviji taj je problem adaptacije privremenih migranata na novu društvenu i prirodnu okolinu vrlo važan zbog brojnosti privremenih migranata — koje mi nazivamo radnicima na privremenom radu u inozemstvu.

Pa ipak, malo je učinjeno na znanstvenom istraživanju problema tih radnika, iako bi takva znanstvena istraživanja mogla, osim praktičnih učinaka, dovesti i do spoznaja koje bi imale širi znanstveni značaj.

Fenomen privremenih migracija (kao uostalom i fenomen trajnih migracija) gotovo je jedna vrsta prirodnog eksperimenta, kojega bi inače bilo nemoguće izvesti, a koji nudi uvjete da se egzaktno i znanstveno istraže neka pitanja dubljeg značenja za pojedine znanosti, na koja dosad nismo mogli dobiti zadovoljavajuće odgovore (upravo zbog nemogućnosti eksperimentiranja i znanstvenog istraživanja).

Tako je, na primjer, moguće istraživanje utjecaja okoline i nasljeđa na različite osobine ličnosti migranata i njihovih obitelji, i to tako da se osobine ličnosti i njihov razvitak usporede s osobinama i razvitkom ličnosti usporedivih skupina osoba koje su nastavile živjeti u svojim tradicionalnim društvenim i prirodnim uvjetima. Iz takvih usporedbi moguće je otkriti je li, i ako jest, u kojoj je mjeri, promjena okoline utjecala na razvitak pojedinih osobina i karakteristika ličnosti. Ovakav podatak može imati i neposrednu vrijednost i korist jer se na osnovi njega mogu predlagati, planirati i poduzimati koraci koji bi razvitak pojedinih osobina ličnosti (posebice u djece migranata) mogao pospješiti, ubrzati ili inicirati, ako je došlo do zastoja ili promjena. Takav podatak može biti odgovorom na stara pitanja i probleme o odnosima između osobina ličnosti i razvoja ličnosti, razvitka čovjeka uopće, s jedne, i društveno-prirodne okoline u kojoj on živi i u kojoj se razvija, s druge strane.

Znanstvena istraživanja ovakvih problema upravo su omogućena migracijama stanovništva, a eventualni znanstveni podaci od interesa su za različite znanosti ili discipline koje se bave čovjekom i njegovim razvitkom, odnosno njegovom ličnošću (psihologije, sociologije, antropologije, pedagogije i drugi).

Dakako, bitan uvjet da takva istraživanja dovedu do znanstveno relevantnih podataka jest da se izvedu znanstveno utemeljenim metodama koje će dati objektivne a ne subjektivne podatke i tako biti dokazom donesenih zaključaka.

Upravo to nas je potaklo da provedemo ovo istraživanje na djeci naših radnika koji se privremeno nalaze na zaposlenju u SR Njemačkoj.

Ono je planirano, financirano i provedeno u okviru republičkog projekta »Struktura i razvoj osobina ličnosti, kognitivnih funkcija, vrijednosnog sustava u odgojno-obrazovnom procesu«. Zadatak je istraživanja bio ispitati djecu naših radnika na privremenom radu u SR Njemačkoj koja, zajedno sa svojim vršnjacima iz Njemačke, polaze peti, sedmi i deveti razred osnovnih škola i to uzimajući u obzir nekoliko njihovih spoznajnih funkcija, nekoliko osobina ličnosti, nekoliko indikatora ekonomsko-socijalnog statusa njihovih obitelji i nekoliko indikatora opće informiranosti, i dobivene podatke usporediti s podacima o njihovim vršnjacima koji žive i školuju se u Jugoslaviji. Pri tome su opće karakteristike uzorka djece koja žive u Jugoslaviji, i s kojom su uspoređena djeca naših radnika na privremenom radu u SR Njemačkoj, bile što je moguće bolje izjednačene po ekonomsko-socijalnim obilježjima.

METODA ISTRAŽIVANJA

Ispitanici

Ispitivanjem je bilo obuhvaćeno ukupno 1.311 djece. Uzorak djece naših radnika na privremenom radu u Njemačkoj obuhvaćao je 424 djeteta iz Münchena i Augsburga i 412 njemačkih učenika iz istih razreda. Uzorak djece u Jugoslaviji obuhvaćao je 475 djece iz mjesta u okolici Osijeka i prigradskih osječkih škola (iz Osijeka i njegove okolice potječe većina radnika na privremenom radu koji su bili obuhvaćeni istraživanjem).

Pregled broja ispitanika prema uzrastu i mjestu boravka prikazan je u tablici 1.

Tablica 1.

Broj ispitane djece prema uzrastu i mjestu boravka

Boravak	Razredi			Ukupno
	V	VII	IX	
Jugoslavija	165	147	163	475
Jugoslaveni u Njemačkoj	177	147	100	424
Njemačka djeca — vršnjaci i školski drugovi	167	125	120	412
Zajedno	509	419	383	1.311

Napomena: IX razred u Njemačkoj odgovara II razredu srednjeg obrazovanja u Jugoslaviji.

Osobine ispitnika

Osobine koje su kod djece ispitivane mogu se podijeliti u dvije velike kategorije. Jednu čine osobine koje zajedničkim imenom u suvremenoj psihologiji nazivamo *kognitivnim osobinama*, sposobnostima ili kognitivnim funkcijama, a drugu čine osobine koje nazivamo *osobinama ličnosti* u užem smislu.

Kognitivne funkcije ili kognitivne sposobnosti važne su za snalaženje i napredovanje u okolini i te osobine čine osnovicu onoga što se još naziva mišljenjem i inteligencijom. Za ispitivanje su odabrane one kognitivne sposob-

nosti koje su u suvremenoj psihologiji dobro utvrđene i dokazane i koje su relevantne za snalaženje. Tako su mjerene sposobnosti percipiranja (točnost i brzina percepcije), sposobnost učenja relacija i korelata na neverbalnom materijalu, sposobnost snalaženja u prostornim odnosima, sposobnost shvaćanja verbalnih sadržaja i sposobnost verbalnog razmišljanja i logičkog zaključivanja, te količina općih informacija kojom djeca raspolazu.

Za mjerenje tih sposobnosti korišteni su odgovarajući mjerni instrumenti (testovi). Ukupno je korišteno osam kognitivnih testova. To su:

1. test percepcije (CF-2, autor French)
2. test neverbalnog rezoniranja (OKT-1, autor Fulgosi)
3. test konstituiranja lika iz zadanih dijelova (OKT-2, autor Fulgosi)
4. test numeričkog rezoniranja (test numeričkih problema, OKT-3, autor Fulgosi)
5. test vidnog predočivanja (PP, autori Reuchlin i Valin)
6. test verbalnog razumijevanja (ALF-7)
7. test kondicionalnih silogizama (TKR, autor Fulgosi)
8. test općih informacija (TOI, autor Zarevski)

Od osobina ličnosti u užem smislu ovim istraživanjem obuhvaćeni su: neuroticizam, društvenost i aktivnost u društvu.

Neuroticizam je osobina koja se očituje u uznemirenom ponašanju i reagiranju na okolinu, u prvom redu na društvenu okolinu i zahtjeve društva. Neuroticizam je prepreka za socijalnu adaptaciju pojedinca, jer onemogućuje stvaranje odgovarajućih međuljudskih odnosa koji bi se zasnivali na povjerenju i orijentiranosti na zadatke. Neurotična osoba hendikepirana je u odnosu na neneurotičnu. Ona je, osim toga, okupirana sama sa sobom više nego osoba male ili nikakve neurotičnosti. Neuroticizam se manifestira i na tjelesnom području, jer se u takvih osoba pojavljuju i tjelesne tegobe.

Društvenost je osobina ličnosti koja također može pridonijeti boljoj ili slabijoj adaptaciji pojedinca na društvenu okolinu. Bolju adaptaciju imaju pojedinci u kojih je društvenost jače izražena, a slabiju osobe u kojih je ta osobina slabija.

Aktivitet ili aktivnost osobina je koja također pomaže društvenoj adaptaciji. Veći aktivitet obično je povezan s većom društvenom efikasnošću i boljom društvenom adaptacijom pojedinca.

Zbog važnosti ovih triju osobina ličnosti smatrali smo nužnim uključiti ih u ovo istraživanje. Te su osobine mjerene odgovarajućim skalama upitnika HANES (autori Bugge i Baumgartel, 1972). Korištene su skale neuroticizma (N), društvenosti (E-1) i aktivnosti (E-2).

Socijalno-ekonomski status ispitanika

Socijalno-ekonomski status djece utvrđen je samo za našu djecu u Njemačkoj i našu djecu u Jugoslaviji, jer su te dvije skupine one koje se uspoređuju po karakteristikama ličnosti i po sposobnostima. Za svako dijete utvrđeni su sljedeći socioekonomski (dalje SES) podaci ili varijable:

1. mjesto djetetova rođenja (grad — selo)
2. mjesto rođenja djetetove majke (grad — selo)

3. mjesto rođenja djetetova oca (grad — selo)
4. stupanj majčina obrazovanja
5. stupanj očeva obrazovanja
6. je li majka zaposlena
7. je li zaposlen otac
8. broj braće i sestara
9. ukupan broj osoba u stanu gdje ispitanik živi
10. posjeduju li roditelji auto
11. indeks »gradskosti« (omjer godina provedenih u gradu i dobi ispitanika)

Za ove pokazatelje SES-a pretpostavili smo da se nalaze u korelaciji s kognitivnim mjerama i s osobinama ličnosti koje smo ispitali.

Postupak

Podaci po svim promatranim varijablama (varijablama kognitivnog funkcioniranja djece, varijablama ličnosti i podaci o SES-u) prikupljeni su u toku 1983. Svi instrumenti mjerenja primjenjivani su u grupnoj situaciji, tj. u školi i razredu (umjesto redovne nastave učenici su imali ispitivanje). Djeca naših radnika u Njemačkoj mogla su birati hoće li spomenute testove i uputu o njima imati na njemačkome ili materinjem jeziku. Svega se desetak ispitanika odlučilo za testove na njemačkom jeziku, a i oni su u toku testiranja tražili verziju na materinjem jeziku.

Metode obrade rezultata

Dobiveni rezultati analizirani su za svaki uzrast posebno i za različite skupine posebno. Utvrđene su aritmetičke sredine rezultata koje su na pojedinim testovima i mjerama imali različite dobne skupine ispitanika i skupine ispitanika različite po mjestu boravka. Utvrđene su i standardne devijacije rezultata, te je na osnovi tih podataka izvršena analiza varijance složenog tipa. Nezavisna varijabla bila je skupina kojoj djeca pripadaju (jugoslavenska djeca u Jugoslaviji, jugoslavenska djeca u Njemačkoj i njemačka djeca u Njemačkoj) i starost. Ukoliko se pokazalo da je analiza varijance za neku promatranu varijablu u spomenutih skupina pokazala značajnu razliku, onda se na osnovi t-testa utvrđivala koja je razlika između aritmetičkih sredina statistički značajna.

Rezultati

Rezultati koji su utvrđeni na testu *perceptivnih sposobnosti* ili sposobnosti uobličavanja (test CF-2) pokazali su da na razini petog razreda nema statistički značajne razlike, da je razlika u sedmom razredu statistički vrlo značajna u korist djece koja žive u Jugoslaviji i njemačke djece u Njemačkoj, a da u devetom razredu na toj varijabli ponovno nema statistički značajne razlike među promatranim skupinama.

Rezultati na testu OKT-1 koji ispituje sposobnost *edukacije relacija i korelata* (mišljenje u problemnim situacijama) pokazali su se statistički zna-

čajnim na razini rizika manjoj od 5% u svim dobnim skupinama (petome, sedmom i devetom razredu). U svim dobnim razinama djeca naših radnika na privremenom radu u Njemačkoj postigla su slabije rezultate nego li djeca iste dobi koja žive u svojoj zemlji (Jugoslaviji, odnosno Njemačkoj).

Analiza varijance rezultata što su ih tri skupine djece postigle na testu OKT-a, kojim se mjeri sposobnost *perceptivnog strukturiranja*, pokazala je da su razlike između aritmetičkih sredina statistički značajne u sve tri dobne razine (petome, sedmom i devetom razredu). U sva tri slučaja rezultati djece naših radnika na privremenom radu najniži su i statistički se značajno razlikuju od rezultata postignutih u jugoslavenske djece u Jugoslaviji i njemačke djece u Njemačkoj.

Rezultati na PP testu koji mjeri *brzinu i točnost percipiranja* (opažanja) pokazali su se također statistički značajno različitim u sve tri dobne razine (rizik odbacivanja nul-hipoteze manji od 1%). I ovdje su rezultati djece naših radnika na privremenom radu u Njemačkoj najniži i statistički značajno različiti nego u ostalih dviju skupina.

Analiza varijance rezultata na testu OKT-3 koji mjeri *numeričke sposobnosti* djece pokazala je da su razlike u sve tri dobne razine statistički značajne na razini nižoj od 1%. U petom razredu djeca naših radnika u Njemačkoj imaju bolji prosjek od svojih vršnjaka u Jugoslaviji. Međutim već u sedmom razredu njihov je prosjek znatno slabiji nego u njihovih vršnjaka u Jugoslaviji, a razlika je još veća u korist djece u Jugoslaviji na razini devetog razreda.

Analiza varijance rezultata u testu kondicionalnih silogizama (TKR), koji ispituje *sposobnosti logičnog mišljenja i zaključivanja*, pokazala je da postoje statistički značajne razlike među ispitivanim skupinama djece na sve tri dobne razine s rizikom manjim od 1%. U ovoj sposobnosti nema razlike između naše djece u Jugoslaviji i naše djece u Njemačkoj na razini petog razreda, a na razini sedmoga i devetog pojavljuje se statistički značajna razlika: razlika na razini devetog razreda veća je u korist djece u Jugoslaviji nego li razlika u njihovu korist na razini sedmog razreda, što pokazuje na zaostajanje u razvoju sposobnosti logičkog zaključivanja.

Analizom varijance rezultata što su ih tri skupine djece postigle u varijabli ALF-7, kojom se ispituje *razumijevanje riječi, odnosno verbalno razumijevanje, rječnik i verbalne analogije*, utvrđene su visoko značajne razlike na svim dobnim razinama u korist djece koja žive u vlastitoj domovini. To znači da na svim dobnim razinama djeca migranata postižu daleko najlošije rezultate i pokazuju najslabije poznavanje i razumijevanje verbalnih sadržaja izraženih materinim jezikom.

Konačno, analiza varijance rezultata na testu *općih informacija* (test TOI) pokazala je da su razlike u svim dobnim razinama statistički značajne s rizikom manjim od 1 : 10.000. U sve tri dobne razine djeca naših radnika pokazuju najslabije rezultate i najniži stupanj opće informiranosti.

Prema tome, na području kognitivnih funkcija i sposobnosti od 24 usporedbe u 22 utvrđene su razlike koje su bile statistički značajne. Od te 22 statistički značajne razlike samo se 7 nije odnosilo na razliku između djece naših radnika u Njemačkoj i njihovih vršnjaka u Jugoslaviji. Tih 7 razlika koje nisu imale statističku značajnost i koje pokazuju da su djeca u domovini postizala komparabilne rezultate kao i djeca naših radnika u Njemačkoj, utvrđene su na razini petog razreda. To pokazuje da su djeca na toj dobnj razini još međusobno slična po kognitivnom funkcioniranju i po razvijenosti kognitivnih funkcija. Na razini sedmog razreda utvrđeno je 8 statistički značajnih razlika od 8 mogućih. To znači da su utvrđene statistički značajne razlike u kognitivnom funkcioniranju na svim varijablama i mjerama kognitivnog funkcio-

niranja koje smo koristili u ovom istraživanju, i to u korist djece koja žive i razvijaju se u domovini.

U djece devetog razreda (odnosno prvog razreda srednjeg obrazovanja) utvrđeno je 6 statistički značajnih razlika u korist onih koja žive u domovini kad se uspoređuju s vršnjacima koji žive izvan domovine. Nisu utvrđene razlike između tih dviju skupina jedino u sposobnosti perceptivnog uobličavanja (test CF-2) i u numeričkoj sposobnosti (test OKT-2).

Analiza varijance učinjena je i *pošto su matematički odstranjene razlike* i utjecaj (povezanost) s varijablama SES-a u djece koja žive u domovini i u djece u Njemačkoj. Matematičkim odstranjenjem razlika u socioekonomskom statusu te su dvije skupine izjednačene po tom statusu.

Kad su skupine tako izjednačene, onda se na razini *petog razreda* zadržavaju statistički značajne razlike na samo tri testa kognitivnog funkcioniranja, i to u testu ALF-7, TKR i TOI — to su testovi verbalnih sposobnosti, logičnog mišljenja i opće informiranosti.

Na razini *sedmog razreda* nakon izjednačavanja skupina po varijablama SES-a također ostaju samo tri statistički značajne razlike u mjerama kognitivnog funkcioniranja, i to u korist djece koja rastu u domovini. To su: OKT-2, ALF-7 i TOI, tj. mjere numeričkih sposobnosti, verbalnih sposobnosti i opće informiranosti.

Na razini *devetih razreda*, pošto je izjednačen socioekonomski status, pojavljuju se statistički značajne razlike u korist djece u domovini na šest od osam promatranih mjera kognitivnog funkcioniranja i to na: OKT-1, OKT-3, ALF-7, TKR, TOI i PP. To su mjere kognitivnih sposobnosti: edukacije relacija i korelata (mišljenje u problemnim situacijama), perceptivne sposobnosti, verbalne sposobnosti i sposobnosti verbalnog razumijevanja, logičnog mišljenja i zaključivanja, opće informiranosti te brzine i točnosti percipiranja.

Osobine ličnosti

Analiza varijance učinjena je i za sve tri osobine ličnosti koje su bile uključene u istraživanje.

Analiza rezultata u testu *neuroticizma* pokazala je da se rezultati triju skupina djece statistički značajno razlikuju u sve tri dobne razine. Na svim razinama, djeca naših radnika u Njemačkoj pokazuju *najviši stupanj neuroticizma* — veći od djece koja žive u Jugoslaviji i veći od njemačkih vršnjaka. Što više, razlika po dobi u stupnju neuroticizma između djece koja žive u domovini i djece naših radnika u Njemačkoj postaje sve veća.

Analiza *stupnja društvenosti* pokazala je da postoje statistički značajne razlike među promatranim skupinama djece u sve tri dobne razine, i to na nivou rizika manjem od 1 : 1.000. U svim dobnim razinama djeca naših radnika u Njemačkoj imaju *najniže rezultate društvenosti*, što znači da pokazuju najniži stupanj društvenosti i količinu društvenih kontakata i veza. Ta su djeca dakle mnogo slabije društveno adaptirana nego li djeca koja žive u domovini.

Konačno, analiza rezultata na testu *socijalne aktivnosti* pokazala je da postoje statistički značajne razlike u stupnju aktivnosti na svim dobnim razinama. Stupanj takve aktivnosti najniži je u djece naših radnika u Njemačkoj. Međutim, te razlike u stupnju aktivnosti djece naših radnika u Njemačkoj i njihovih vršnjaka koji žive u Jugoslaviji nisu tako velike kao što su razlike između obiju skupina jugoslavenske djece uzetih zajedno i njihovih njemačkih vršnjaka. Utvrđene statistički značajne razlike mogu se, prema tome, pripisati razlikama jugoslavenske i njemačke djece, bez obzira na to žive li jugosla-

venska djeca u domovini ili u tuđini. Razlike između jugoslavenske djece u Njemačkoj i naše djece u Jugoslaviji nisu statistički značajne u ovoj osobini ličnosti.

Kad se obje skupine jugoslavenskih učenika izjednače prema varijablama SES-a, tj. kad se izjednače po socioekonomskom statusu, kako je on utvrđen u ovom istraživanju, onda se gube sve razlike između dviju jugoslavenskih skupina na razini petog razreda, to jest i razlike u neuroticizmu, i u društvenosti i u aktivitetu. Isto se događa i s djecom sedmog razreda. Međutim, u djece devedtog razreda i nakon izjednačavanja po varijablama SES-a ostaju i nadalje statistički značajne razlike između one u domovini i one u Njemačkoj u stupnju neuroticizma i u stupnju društvenosti: djeca naših radnika u Njemačkoj neurotičnija su i manje društvena od njihovih vršnjaka u domovini. Razlike između tih dviju skupina u pogledu aktiviteta nema.

Zaključak

Dobiveni rezultati istakli su nekoliko činjenica.

Prvo. Postoje značajne i brojne razlike u kognitivnim funkcijama između djece koja rastu i razvijaju se u Jugoslaviji i njihovih vršnjaka u Njemačkoj. Ove statistički značajne i dokazane razlike mahom su u korist djece koja rastu i razvijaju se u domovini.

Postoje, također, znatne razlike i između djece naših radnika i njihovih njemačkih vršnjaka koji žive u vlastitoj domovini.

Obje ove skupine razlika pokazuju da su djeca koja žive u uvjetima migracije, tj. u okolini koja je različita od one iz koje su potekla, deprivirana što se tiče kognitivnog razvoja. Ona zaostaju u mnogim kognitivnim funkcijama — od verbalnih, numeričkih, perceptivnih pa sve do logičnih. Ta djeca znaju i mnogo manje općih informacija nego li njihovi vršnjaci koji žive u vlastitoj domovini (Jugoslaviji ili Njemačkoj).

Drugo. Postoje i razlike u osobinama ličnosti između djece u Jugoslaviji i njihovih vršnjaka u Njemačkoj.

Osobito su izražajne razlike u stupnju neuroticizma. Djeca naših radnika u Njemačkoj znatno su neurotičnija od svojih vršnjaka u domovini.

Utvrđene su i razlike u stupnju društvenosti koji je veći u djece koja rastu i razvijaju se u Jugoslaviji nego u djece naših radnika u Njemačkoj.

Nema razlike u stupnju aktiviteta između dviju skupina naše djece, ali postoje razlike između naše djece i njemačkih vršnjaka u korist njemačke djece.

Treće. Razlike u kognitivnim sposobnostima između naše djece u domovini i Njemačkoj postaju u funkciji dobi sve brojnije i veće što pokazuje na sve veće zaostajanje naše djece migranata u odnosu na njihove vršnjake u domovini. To je utvrđeno i za stupanj neuroticizma koji je jače izražen u djece migranata.

Svi ovi rezultati pokazuju da djeca naših radnika u Njemačkoj ne rastu u okolini koja optimizira razvitak njihovih kognitivnih funkcija. To se osobito odražava na semantičko-simboličkim funkcijama. Ta okolina, osim toga, pogoduje razvoju njihova neuroticizma i emocionalne nestabilnosti, a zaustavlja ili ne podržava razvitak njihove društvenosti.

Na osnovi tih činjenica može se zaključiti da djeca naših migranata koja rastu izvan domovine kreću u zrelu dob sa prosječno slabije razvijenim potencijalima za kognitivno funkcioniranje i prosječno lošijim socijalno poželjnim osobinama ličnosti u odnosu na vršnjake u domovini.

Ovakvi rezultati ukazuju na nužnost poduzimanja određenih mjera i postupaka kojim bi se izmijenio takav nepovoljan tok razvitka djece migranata ili kojima bi se makar ublažio.

U tu svrhu bilo bi potrebno imati timove psihologa, sociologa, socijalnih radnika i pedagoga kojih bi zadatak bio da razrade i predlože određene postupke i aktivnosti koji bi pospješili razvitak kognitivnih sposobnosti i osobina ličnosti djece migranata.

LITERATURA

- Buggle, F. und Baumgartel, F.: HANES, Göttingen, C. J. Hoegrefe, 1972.
French, J. W., R. B. Extröm and L. A. Price: Manual for kit of reference tests for cognitive factors, Educational Testing Service, Princeton, New Jersey, 1963.
Fulgosi, A.: Baterija klasifikacijskih testova, Vojno-medicinska akademija, Beograd, 1959.
Fulgosi, A.: Test kondicionalnih silogizama, Zagreb, 1978.
Reuchilin, M. et E. Valin: Test collectifs, Centre de recherches BCR, BINOP, Paris, 1953.
Zorevski, P.: Test općih informacija, Zagreb, 1982.

RESEARCH INTO THE DEVELOPMENT OF SOME COGNITIVE FUNCTIONS AND SOME PERSONALITY TRAITS IN THE CHILDREN OF YUGOSLAV WORKERS TEMPORARILY EMPLOYED ABROAD

SUMMARY

Three groups of children living in Yugoslavia from the fifth (N = 165), seventh (N = 147) and ninth (= 163) forms were compared with three comparable groups of children of Yugoslav workers living in W. Germany and three groups of German children on 8 measures of cognitive functioning (tests) and three personality tests. Several measures of socioeconomic status of Yugoslav children in Yugoslavia and Yugoslav children in W. Germany were also taken.

Statistical analyses have shown that the children of Yugoslav workers in W. Germany have significantly inferior results on most cognitive measures and sociability, and higher results in neuroticism even after eliminating all SES differences.

On the basis of these results it was concluded that the children of Yugoslav workers living in a foreign country do not have the optimal environmental conditions for a full cognitive and personality development.